

Leer ons bidden

Gedachten over het onzevader

Augustinus aan het woord

Aurelius Augustinus (354-430) leefde in Noord-Afrika. Grote verdiensten heeft hij gehad als inspirerend middelpunt van gelijkgezinden, met wie hij samen een hechte gemeenschap vormde, en als pastor en bisschop in de veelkleurige kerk rondom de Middellandse Zee. Dankzij de vele teksten die van hem bewaard zijn gebleven, is het ook voor ons mogelijk nader met hem kennis te maken.

De Augustijnse Beweging wil met de reeks Augustinus aan het woord eraan bijdragen om zijn gedachten toegankelijker te maken voor een breed publiek. Deze aflevering bevat een aantal teksten van Augustinus en is afgestemd op het gebed van Jezus in de bergrede, het onzevader.

Rond het jaar 400 was het onzevader geen publiek bezit maar alleen bekend aan mensen die zich hadden laten dopen. Augustinus' uitleg van dit gebed is bewaard gebleven in verschillende preken en geschriften.

We hopen dat de fragmenten lezers treffen en dat de inzichten van Augustinus velen aanspreken. Hij heeft zijn licht laten schijnen over een veelvoud aan onderwerpen. Het is de moeite waard daarvan kennis te nemen.

Het onderstaande fragment komt uit Augustinus' langste toelichting op het onzevader. Het fragment maakt deel uit van een commentaar op Jezus' bergrede (Mt 5-7). Augustinus schreef deze beschouwing kort na zijn priesterwijding in 391. Omdat God ons hart kent, hoeven we ons bij het bidden niet zoals bij een rechtbank bezorgd te maken over ons betoog.

1. Zonder omhaal van woorden

'Gebruik bij het bidden,' zegt de Heer, 'geen omhaal van woorden zoals de heidenen, want die menen dat ze vanwege hun talrijke woorden verhoord zullen worden.' (Mt 6,7) Zoals de schijnheiligen een schouwspel maken van hun gebed en hun loon het applaus van de mensen is, zo menen de heidenen - dat wil zeggen: de niet-christenen - dat zij om hun breedsprakigheid worden verhoord. In feite komt elke vorm van breedsprakigheid bij de heidenen vandaan: zij doen meer moeite om hun tong te trainen dan om hun geest te reinigen. In de veronderstelling dat God als een menselijke rechter door woorden tot een uitspraak wordt bewogen, proberen sommige mensen dat soort nietszeggende scholing ook in het gebed te gebruiken om Hem te beïnvloeden. 'Neem daar geen voorbeeld aan,' zegt Jezus, 'want uw Vader weet wat u nodig hebt voordat u het Hem vraagt.' (Mt 6,8)

Toch gaat Jezus ook zelf woorden zeggen - zij het maar enkele - om ons daarmee bidden te leren. Daarom kan de vraag opkomen waarom zelfs die weinige woorden nodig zijn bij Hem die alles weet voordat het gebeurt (Da 13,42). Hij weet bovendien, zoals al is gezegd, wat wij nodig hebben voordat wij het Hem vragen (Mt 6,8). Vóór alles luidt hier het antwoord dat wij bij God niet met woorden moeten pleiten om gedaan te krijgen wat wij willen. Maar we moeten pleiten met een toegewijd hart, een aandachtige geest, een zuivere liefde en oprechte genegenheid. Juist dat heeft de Heer ons met woorden onderricht. Dat hebben wij opgeslagen in ons geheugen en moeten we ons te binnen brengen op de tijd van het gebed.

(De sermone Domini in monte 2,12-13)

In het onderstaande fragment enkele verrassende overwegingen bij het vaderschap van God. Augustinus' ideeën daarover liggen ingebed in het bijbels gedachtegoed. Wie bidt, wordt een bijzondere erfgenaam van God.

2. Onze Vader

Bij ieder verzoek moeten we de welwillendheid zien te winnen van degene aan wie wij een verzoek doen. Pas daarna behoren we te zeggen wat ons verzoek is. In de regel wint men de welwillendheid van degene tot wie het verzoek wordt gericht door hem te prijzen en dat doet men gewoonlijk aan het begin van het verzoek.

Onze Heer droeg ons op aan het begin alleen maar te zeggen: 'Onze Vader die in de hemelen zijt.' (Mt 6,9) Op verschillende manieren is er veel gezegd tot lof van God, verspreid over de hele Heilige Schrift. Dat zal iedereen bij het lezen van de Schrift kunnen zien. Toch vindt men nergens een gebod voor het volk van Israël om te zeggen: 'Onze Vader,' of om bij het gebed God 'Vader' te noemen. ...

Onze roeping tot de eeuwige erfenis (Heb 9,15) om samen met Christus erfgenamen te zijn (Rom 8,17) en als kinderen te worden aangenomen (Rom 8,23), is niet te danken aan onze verdiensten maar aan de genade van God (Ef 2,8-9). Daarom geven wij die genade een plaats in het begin van ons gebed wanneer wij zeggen: 'Onze Vader.' Door die aanspreking wordt ook de liefde opgewekt. Wat behoort immers aan kinderen dierbaarder te zijn dan hun vader? Eveneens wordt een nederige houding opgewekt wanneer mensen 'onze Vader' tot God zeggen. Bovendien wordt er min of meer de verwachting gewekt dat we zullen krijgen wat we gaan vragen. Nog voordat we iets hebben gevraagd, hebben we immers al een grote gave ontvangen: we mogen 'onze Vader' zeggen tegen God. En wat zal Hij nog weigeren aan wie reeds zijn kinderen zijn als zij iets vragen? Hij heeft hun toch al eerder de gunst geschonken om zijn kinderen te zijn?

(De sermone Domini in monte 2,15-16)

In het volgende fragment vervolgt Augustinus zijn toelichting op Gods vaderschap, maar dan gezien vanuit de bidder als kind van God.

3. Verantwoordelijke kinderen

Hoe groot is de verantwoordelijkheid van iemand die 'onze Vader' zegt tegen God! Hij moet ervoor zorgen zo'n voortreffelijke Vader waard te zijn! Iemand uit het gewone volk die van een senator op jaren persoonlijk toestemming krijgt hem vader te noemen, zal ongetwijfeld schrikken en het amper aandurven, omdat hij aan zijn lage afkomst denkt, aan zijn schamele omstandigheden en aan zijn positie van eenvoudig mens. Hoeveel meer moet men er dus voor terugschrikken God Vader te noemen, als ons gedrag zo bezoedeld en zo verachtelijk is dat God met veel meer reden dat vuil uit zijn nabijheid verwijdert dan de senator de armoede van de eerste de beste bedelaar. De senator veracht immers in de bedelaar de toestand waarin hij ook zelf terecht kan komen wegens de broosheid van het menselijk bestaan. God vervalt echter nooit tot slecht gedrag. En betuig dank voor de barmhartigheid van Hem die er bij ons op aandringt dat Hij onze Vader mag zijn! Dat is voor geen prijs te verkrijgen, maar alleen door goede wil.

Ook de rijken en zij die van hoge geboorte zijn volgens de maatstaven van de wereld, krijgen hier een vermaning: wanneer zij christen worden, past hun geen hoogmoedig gedrag tegenover de armen en hen die van lage afkomst zijn. Samen zeggen zij tot God: 'Onze Vader.' Dat kunnen zij alleen met oprechtheid en eerbied zeggen, als zij elkaar als broeders en zusters erkennen.

(De sermone Domini in monte 2,16)

Wat is eigenlijk de betekenis van de hemel als woonplaats van God? Het innerlijk van een rechtvaardig mens is misschien niet hoger maar wel verhevener dan de hoogste ster aan de hemel. God de Vader is ons zo verrassend nabij. Zelfs als we ons tijdens het gebed naar een bepaalde richting keren, wordt daarmee niet uitgedrukt dat God op één plek aanwezig is en op een andere niet, maar sporen we ons innerlijk en onze zintuigen aan dat ze zich voor God openstellen.

4. In de hemelen

Zoals de zondaar 'aarde' is genoemd toen tot hem is gezegd: 'Aarde bent u en tot aarde keert u terug,' (Gn 3,19) zo kan daar-

entegen de rechtvaardige 'hemel' worden genoemd. Tot de rechtvaardigen wordt immers gezegd: 'Want de tempel van God is heilig, en die tempel bent u.' (1 Kor 3,17) Als God dus in zijn tempel woont en de heiligen zijn tempel zijn, dan is het juist te zeggen dat 'die in de hemelen zijn' betekent: 'die in de heiligen zijn.' En die overeenkomst is bijzonder treffend: er lijkt op geestelijk gebied een even groot verschil te bestaan tussen rechtvaardigen en zondaars als op stoffelijk gebied tussen hemel en aarde.

Om dat aanschouwelijk te maken keren wij ons wanneer we gaan staan om te bidden, naar het oosten: daar rijst de hemelse dageraad. Dat doen we niet alsof God daar zou wonen en bij wijze van spreken de overige delen van het heelal zou hebben verlaten. Hij is overal aanwezig, niet ruimtelijk gezien maar door de macht van zijn majesteit. Het doel van die houding is de ziel aan te sporen zich tot het hoogste wezen, tot God, te richten. Het aardse lichaam van de ziel wendt zich tot een hoger, hemels lichaam.

(De sermone Domini in monte 2,17-18)

Het volgende fragment is afkomstig uit een preek voor doopkandidaten, gehouden in Hippo Regius in de week vóór Pasen. In de naamsheiliging benadrukt Augustinus dat je er zelf beter van wordt wanneer je Gods naam hooghoudt.

5. Uw naam worde geheiligd

'Uw naam worde geheiligd.' (Mt 6,9 en Lc 11,12) De naam van God, waarvan je smeekt dat hij mag worden geheiligd, is toch al heilig? Waarom smeek je daar dan om, terwijl hij al heilig is? En als je smeekt dat Gods naam worde geheiligd, vraag je Hem dat dan alleen voor Hem en niet voor jezelf? Begrijp goed dat je ook voor jezelf smeekt. Wat je smeekt, is dat datgene wat altijd heilig is in zichzelf, ook mag worden geheiligd in jou. Want wat wil dat zeggen: 'Uw naam worde geheiligd'? Dat zijn naam als heilig moet worden beschouwd en niet mag worden geminacht. Je ziet dus dat je eigenlijk iets goeds voor jezelf wenst, wanneer je dat wenst. Als je de naam van God veracht, is dat namelijk slecht voor jezelf, niet voor God.

(Sermo 56,5)

Met het volgende fragment maakt Augustinus gelovigen op een verrassende manier gevoelig voor de aanwezigheid van Gods koninkrijk.

6. Uw koninkrijk kome

Dan volgt: 'Uw koninkrijk kome.' (Mt 6,10 en Lc 11,2) Dat komt op hetzelfde neer als wat de Heer in het evangelie onderricht, namelijk dat de dag van het oordeel zal aanbreken wanneer het evangelie onder alle volken is verkondigd (Mt 24,14). Dat slaat op de heiliging van de naam van God. Ook hier is immers 'uw koninkrijk kome' niet bedoeld alsof God nu geen koning zou zijn. Maar misschien beweert iemand dat met 'kome' bedoeld is 'kome op aarde'. Alsof Hij niet hoogstpersoonlijk ook nu koning is op aarde en daar niet altijd koning is geweest vanaf de grondvesting van de wereld (Mt 13,35). 'Kome' moeten we dus zo verstaan: 'Moge het voor de mensen aan het licht komen.' Zoals immers het licht dat aanwezig is, voor een blinde en voor wie de ogen sluit afwezig is, zo is ook het koninkrijk van God afwezig voor wie er geen weet van heeft, ook al verdwijnt het nooit van de aarde.

(De sermone Domini in monte 2,20)

In het volgende maakt Augustinus de doopkandidaten snel en bondig gevoelig voor verschillende betekenissen van bijbelteksten. Gods wil op aarde en in de hemel: dat kan op verschillende manieren.

7. Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel

'Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.' (Mt 6,10) Ook in dit geval wensen we onszelf iets goeds toe. Want de wil van God geschiedt toch wel. Het is de wil van God dat de goeden heersen en de slechten worden veroordeeld. Die wil kan toch niet níét geschieden? Maar wat voor goeds wensen we onszelf toe wanneer we zeggen: 'Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel'? Luister maar. Deze bede kan op vele manieren worden begrepen, en we moeten op vele dingen bedacht zijn wanneer we God smeken: 'Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.' Daar gaan uw engelen niet tegen U in, laten wij dat hier evenmin doen.

'Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel.' Hoe kunnen we deze woorden nog meer begrijpen? Alle heilige aartsvaders, alle profeten, alle apostelen en alle geestelijke mensen zijn als

het ware de hemel voor God. Wij zijn daarentegen, in vergelijking met hen, aarde. Uw wil geschiede op aarde zoals in de hemel, in ons zoals in hen. ...

Laten we wanneer we die bede uitspreken, op al deze dingen bedacht zijn en al deze dingen aan de Vader vragen. De drie dingen die ik genoemd heb, geliefde broeders en zusters, de eerste drie beden, hebben allemaal te maken met het eeuwige leven. Want als de naam van onze God in ons wordt geheiligd, zal dat voor eeuwig zijn. Als zijn koninkrijk komt, waar we altijd zullen leven, zal dat voor eeuwig zijn. En als zijn wil geschiedt op aarde zoals in de hemel, zal dat op alle manieren die ik heb uitgelegd, voor eeuwig zijn.

(Sermo 57,6)

Voor het dagelijks brood geeft Augustinus drie betekenissen: gewoon brood, het brood van eucharistie of avondmaal en de schriftlezingen. Augustinus verkiest een geestelijke betekenis van het dagelijks brood.

8. Geef ons heden ons dagelijks brood

‘Geef ons heden ons dagelijks brood.’ (Mt 6,11 en Lc 11,3) Dat ‘dagelijks brood’ kan slaan op alles wat nodig is voor het levensonderhoud. Met het oog daarop heeft de Heer het gebod gegeven: ‘Maak u dus niet bezorgd over de dag van morgen.’ (Mt 6,34 en Lc 12,32) Daarom is er aan toegevoegd: ‘Geef ons heden.’ Maar ‘dagelijks brood’ kan ook slaan op het sacrament van het Lichaam van Christus dat wij dagelijks ontvangen. En eveneens op het geestelijk voedsel waarover de Heer zegt: ‘U moet werk maken van het voedsel dat niet bederft,’ (Joh 6,27) en bovendien zegt Hij daarover: ‘Ik ben het brood dat uit de hemel is neergedaald.’ (Joh 6,32-33 en 41) ...

Ikzelf kies ervoor dat we het dagelijks brood geestelijk opvatten, als de goddelijke geboden die we dagelijks moeten overwegen en waarvan we werk moeten maken. Want daarover zegt de Heer: ‘Maak werk van het voedsel dat niet bederft.’ (Joh 6,27) Dat voedsel wordt dagelijks genoemd zolang dit tijdelijk leven voorbijgaat met dagen die verstrijken en elkaar opvolgen. Inderdaad, zolang de gevoelens van een mens nu eens een hoge vlucht nemen, dan weer een lage - dat wil zeggen: nu eens naar het geestelijke uitgaan, dan weer naar het

vleselijke - is hij als iemand die nu eens volop te eten heeft, dan weer honger lijdt: hij heeft dagelijks brood nodig. Daardoor kan hij aansterken wanneer hij honger heeft, en opknappen wanneer hij flauw dreigt te vallen. Zoals ons lichaam in dit leven, namelijk vóór die gedaanteverandering (1 Kor 15,52), door voedsel aansterkt omdat het kracht verliest, zo sterkt de geest weer aan dankzij het voedsel van de geboden, omdat hij door kortstondige verlangens aan kracht inboet en de weg naar God kwijtraakt. ...

Als iemand echter die woorden ook wil laten slaan op het noodzakelijke voedsel voor het lichaam of op het sacrament van het Lichaam van de Heer, dan moeten ze alle drie samen worden genomen: op zo'n manier bidden we in de bede voor het dagelijks brood tegelijkertijd om het brood dat nodig is voor ons lichaam, om het heilige brood dat zichtbaar is en om het brood van het woord van God dat onzichtbaar is.

(De sermone Domini in monte 2,25-27)

De bede om vergeving prent ons in ons niet te verbeelden zonder zonde te kunnen leven: zelfs na alle kwijtschelding bij de doop blijft de zonde ons nabij. Dat te ontkennen maakt ons tot leugenaars.

9. En vergeef ons onze schuld

‘En vergeef ons onze schulden, zoals ook wij onze schuldenaars vergeven.’ (Mt 6,12 en Lc 6,4) Ook bij deze bede hoeft ik u niet uit te leggen dat we hier voor onszelf vragen. We dringen erop aan dat onze schulden worden vergeven. We zijn namelijk schuldenaars, niet op het gebied van geld maar op het gebied van zonden.

‘Ook u?’ zul je vragen.

En dan antwoord ik: ‘Ja, ook ik.’

‘Zijn jullie, heilige bisschoppen, dan ook schuldenaars?’

‘Ja, ook wij.’

‘U? Nee, monseigneur, niet zo laatdunkend over uzelf!’

‘Dat ben ik ook niet, ik zeg alleen waar het op staat: ja, ook wij zijn schuldenaars, net als jullie.’ Als we zeggen dat we geen zonde hebben, dan bedriegen we onszelf en is de waarheid niet in ons.’ (1 Joh 1,8)

We zijn gedoopt, en toch zijn we schuldenaars. Niet omdat er iets is overgebleven wat ons bij het doopsel niet is vergeven, maar omdat we in het leven van alledag zonden hebben opgestapeld,

die ons elke dag opnieuw moeten worden vergeven. Zij die worden gedoopt en het leven laten, stijgen zonder schuld op, gaan zonder schuld weg. Maar zij die zijn gedoopt en blijven leven, stapelen vanuit hun sterfelijke broosheid altijd wel een paar zonden op. Daardoor zullen ze, ook al lijden ze geen schipbreuk, in ieder geval moeten hozen. Doen ze dat niet, dan zal er langzaam zoveel water naar binnen sijpelen dat het hele schip zinkt. Bidden is dus hozen.

En we moeten niet alleen bidden, we moeten ook aalmoezen geven. Want wanneer we hozen om te voorkomen dat het schip zinkt, zijn we zowel met onze stem aan het werk als met onze handen. Met onze stem wanneer we het volgende zeggen: 'Vergeef ons onze schulden, zoals ook wij onze schuldenaars vergeven,' en met onze handen wanneer we het volgende in praktijk brengen: 'Breek voor de hongerige uw brood en breng de behoeftige die geen onderdak heeft, in uw huis (Js 58,7). Sluit een aalmoes in het hart van de arme, en zij zal voor u bidden tot de Heer.' (Sir 29,12)

(Sermo 56,11)

In de toelichting bij de laatste bede benadrukt Augustinus dat die alleen betrekking heeft op ons leven hier op aarde en onderscheidt hij in bijbels perspectief verschillende betekenissen van het woord verzoeking.

10. En leid ons niet in verzoeking maar verlos ons van de boze

'En leid ons niet in verzoeking, maar verlos ons van de boze.' (Mt 6,13 en Lc 11,4) Jullie denken toch niet dat we dit ook nodig hebben in het leven hierna? Nee, alleen hier in dit leven waar we verzoeken kunnen tegenkomen, wordt gezegd: 'En leid ons niet in verzoeking.' In het boek van de heilige Job lezen we: 'Is het niet een grote verzoeking, het menselijke leven op aarde?' (Job 7,1) Waarom smeken we dus in deze bede? Luister maar, dan hoor je het. De apostel Jakobus zegt: 'Niemand mag zeggen, als hij in verzoeking gebracht wordt: Ik word in verzoeking gebracht door God.' (Jak 1,13) Dat soort verzoeken noemt Jakobus 'kwaad'. Het zijn verzoeken waardoor je wordt misleid en onderworpen aan de duivel. Dat noemt hij verzoeking. Er is ook nog een ander soort verzoeking, die beproeving heet. Hierover staat er: 'De Heer uw God brengt u in verzoeking om te weten of u Hem liefheeft.' (Dt 13,4) Hoezo, 'om te weten'? Om ervoor te zorgen dat jullie het weten. Hij weet het al!

(Sermo 57,9)

Uitgave van de Augustijnse Beweging

Jacobskerkhof 2

3511 BL Utrecht

t. 030 231 30 65

f. 030 230 23 05

www.augustijnsebeweging.nl

info@augustijnsebeweging.nl

bankrekening: 2509905

Copyright Augustijnse Beweging, Utrecht

ISBN 978-90-812421-5-8

Verantwoording

- De afbeelding op de voorkant is afkomstig uit: Edmond Pognon, *Les très riches heures du Duc de Berry: 15th-century manuscript* en stelt de biddende Jezus voor in de hof van Olijven.
- De fragmenten uit de Sermones 56 en 57 zijn afkomstig uit Joost van Neer, Martijn Schrama O.S.A. en Anke Tigchelaar, *Aurelius Augustinus – Van aangezicht tot aangezicht: preken over teksten uit het evangelie volgens Matteüs*, Amsterdam 2004.
- De fragmenten uit De sermone Domini in monte zijn afkomstig uit Leo Wenneker en Hans van Reisen, *Aurelius Augustinus - Het huis op de rots: verhandeling over de bergrede*, Budel 2004 (derde druk).

Nog leverbare brochures:

- *Augustijnse Beweging*
en in de reeks Augustinus aan het woord:
- *Verwachting en geboorte: gedachten voor advent en kersttijd*
- *Reisgenoot en gids: gedachten voor jongeren*
- *Als je vast... Gedachten voor de 40-dagentijd*
- *Verlangen alom: gedachten over vrede*

Bureau van de Augustijnse Beweging
Jacobskerkhof 2 • 3511 BL Utrecht • tel. 030 2319220 • fax 030 2302305
www.augustijnsebeweging.nl • e-mail: info@augustijnsebeweging.nl • bankrekening: 2509905